
Розділ "Педагогічна наука"**Половіна О.А.,**

доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент;

Кондратець І.В.,

старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Рецензент: Беленька Г. В.,

завідувач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор

**НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ
ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ**

Стаття присвячена проблемі формування художньо-практичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Здійснено аналіз сучасного стану питання, конкретизовано зміст і методи навчальної дисципліни "Методи ознайомлення дітей з мистецтвом". Представлено результати дослідження рівнів сформованості художньо-практичної компетентності студентів спеціальності "Дошкільна освіта". Обґрунтовано ефективність методу креативної структурованої імпровізації для підвищення рівня сформованості мистецької складової фахової компетентності дошкільних педагогів.

Ключові слова: професійна підготовка, художньо-практична компетентність, методика ознайомлення з мистецтвом, творчі здібності, цінності, гнучкі навички, рефлексія, метод креативної структурованої імпровізації.

Постановка проблеми. Актуальною темою підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності є розвиток у них гнучких навичок. Досконале знання теорії, репродуктивна модель освіти, яка більшою мірою домінує у практиці, не спрацьовує у вирішенні цього завдання. На жаль, освітня практика продовжує зловживати алгоритмом педагогічної дії, який можна умовно відтворити таким чином: педагог вважає, що він має бути почутим, натомість дитина (учень, студент) прагне заявити про себе, хоче, щоб її почули. Це стосується як викладацької практики, так і практики роботи з дітьми. Типова

модель передавання знань дисонує з тезою про те, що знання формується в результаті набуття особистісного досвіду. Інформація, яку транслює педагог, є лише певною спонкою до формування власного знання, яке набувається самостійно дитиною, учнем, студентом. Усвідомлення педагогами того, що освітній партнер прагне заявити про себе, сприяє розвитку його розуму й емоційної культури, збагаченню картини Світу, і відтак, уникненню ознак формалізму в освітньому процесі.

Актуальність дослідження зумовлена **протиріччями** між: суспільними вимогами щодо розвитку в особистості XXI століття гнучких навичок (Soft skills), серед яких чільне місце посідає вміння комунікувати і креативність та реальною спрямованістю освіти на технократичність і віртуальність; декларованістю в освітньому процесі пріоритету інтерактивних і домінуванням в освітній практиці репродуктивних методів навчання і форм взаємодії між учасниками освітнього процесу; діяльнісним вектором підготовки майбутніх вихователів та наявною теоретичною заангажованістю освітніх форм роботи зі студентами.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Вивчення наукового доробку в площині дослідження (В. Андрущенко, І. Бех, Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Гончаренко, Л. Губерський, І. Дичківська, М. Євтух, І. Зязюн, Л. Козак, В. Кремень, В. Кушерець, І. Надольний, В. Огнев`юк, О. Савченко, О. Сердюк, С. Сисоева, Л. Хоружа та ін.) дозволило констатувати, що питання фахової підготовки в умовах закладів вищої освіти не зводиться до вирішення конкретних завдань, а має розглядатися в контексті "особистість – соціальне оточення". Розвиток особистості, а відтак, і формування компетентностей (зокрема і фахових) ґрунтується на розвитку здібностей, що реалізується в діяльності [2; 6].

У наукових дослідженнях (Д. Богоявленська, Е. де Боно, Н. Ветлугіна, Г. Костюк, О. Леонтьєв, В. Моляко, С. Нечай, О. Отич, О. Попель, О. Семенов та ін.) значна увага приділяється особливостям психічної організації суб'єкта, тобто потенційним резервам особистості, від яких залежать досягнення. Аналіз теоретичних досліджень дозволив визначити розуміння інтегративного характеру формування компетентностей, у якому переплітаються мотиваційні, когнітивні, евристичні, операційні та інші чинники. Серед найпоширеніших засобів впливу на розвиток здібностей науковці виділяють інтерактивні практики, які формують інтелект, емоційно-особистісну сферу, асоціативне і критичне мислення [4].

Підтримуючи погляди Ш. Амонашвілі [1], вважаємо, що справжній майстер педагогічної справи має володіти технологією реалізації вихідної позиції в освітньому процесі; постійно шукати способи більш повного, вдалого, глибинного, точного та навіть витонченого розв'язання завдань психолого-педагогічного супроводу життя дітей, ефективної взаємодії з батьками і громадськістю. Педагог-майстер – це людина широкого світогляду, чуйна, доброзичлива, принципова, яка ефективно застосовує у практиці доцільні форми й способи освітньої роботи, легко перебудовується, позбавляється малопродуктивних форм і методів, а також прагне ділитися досвідом.

Розглядаючи професійно-педагогічну компетентність вихователя закладу дошкільної освіти, Г. Беленька [2] зазначає, що в умовах сьогодення варто змінити усталені підходи до розуміння сутності означеного поняття, оскільки професійна компетентність вихователя охоплює різні сфери компетенції, кожна з яких потребує від нього, окрім професійних знань і вмінь, ще й наявності позитивних світоглядних настанов і розвитку певних особистісних професійно значущих рис характеру.

Мета статті – розкриття формування художньо-практичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на основі методу креативної структурованої імпровізації у ході засвоєння навчальної дисципліни "Методика ознайомлення дітей з мистецтвом" ("Арт-освіта").

Виклад основного матеріалу. Реалізація завдання розвитку професійної компетентності вихователя в сучасності, на наш погляд, можлива за умови забезпечення синкретичного підходу в застосуванні педагогічного інструментарію у процесі підготовки

майбутніх вихователів. Розкриємо його в площині підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності "012 Дошкільна освіта" на матеріалі навчальної дисципліни "Методика ознайомлення дітей з мистецтвом" ("Арт-освіта").

В основу викладання цієї дисципліни покладено положення І. Зязюна [5] про спорідненість педагогічної та театральної діяльності; близькість, але не тотожність цих термінів. Педагогічна й театральна діяльність мають багато спільних рис, потребують високої майстерності, розвиненої техніки (виконавець ролі повинен уміти використовувати засоби виразності: голос, слово, рухи, бути пластичним). Найважливішим засобом акторського й педагогічного впливу є слово, яке вводить глядача-вихованця в сутність речей, думок і почуттів.

Засадничою щодо професійного становлення сучасного актора є система К. Станіславського [7], яка ґрунтується на низці принципів, що можуть бути застосовані у процесі формування "гнучких навичок" педагога: 1) життєвої правди; 2) ідейної спрямованості: вчення про надзавдання; 3) дії – підґрунтя переживання й матеріалу для творчості; 4) органічності творчості; 5) творчого перевтілення в образ.

Кожен із означених театральних принципів знаходить відображення у практичній діяльності як актора, так і педагога. У контексті дисципліни "Мистецтво ознайомлення дітей з мистецтвом" – це проектна діяльність, формування рефлексійної культури; активність студентів та інтерактивний формат художньо-педагогічного спілкування; гностична діяльність педагога й комунікативна компетентність майбутніх вихователів, "проживання себе як дитини" в різних видах і формах мистецької діяльності.

Навчальний матеріал дисципліни "Методика ознайомлення дітей з мистецтвом" ґрунтується на класичних і сучасних наукових дослідженнях у галузі мистецтва, естетики, психології, педагогіки, є складовою нормативного блоку дисциплін психолого-педагогічного циклу. Постійна модернізація змісту дошкільної освіти передбачає розвиток у майбутніх педагогів власного творчого потенціалу. Тому **важливим завданням** є створення викладачем умов для самостійного виявлення студентами бажання розкрити свої творчі якості. Гармонія розуму й почуттів, сила переживань, розвиненість чуттєво-емоційної царини – підґрунтя реалізації педагогічної технології підготовки майбутніх вихователів до арт-освіти дітей дошкільного віку.

Вивчення дисципліни передбачає також розв'язання додаткових **завдань професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації**, зокрема: формування особистісної позиції студента щодо впливу мистецтва на розвиток особистості дитини; усвідомлення важливості естетичного розвитку особистості й удосконалення здатності до власної художньої діяльності; оволодіння педагогічним інструментарієм залучення дітей дошкільного віку до мистецтва; стимулювання мотивації саморозвитку й постійного фахового зростання; формування вмінь створення розвивального естетичного середовища закладу дошкільної освіти; розвиток у майбутніх вихователів навичок ефективної взаємодії у площині "дитина – мистецтво – педагог" (самодіагностика, рефлексія, активне слухання, включення у види мистецької діяльності). **Мета курсу** – формування художньо-продуктивної компетентності майбутніх вихователів, що передбачає володіння педагогічним інструментарієм включення дитини в різні види мистецької діяльності.

Із метою визначення теоретичного рівня обізнаності та практичного включення студентів у створення мистецького простору у професійній та особистісній діяльності було запропоновано тематичний опитувальник. Аналіз відповідей майбутніх педагогів (148 осіб) на констатувальному етапі дослідження показав, що за ранжуванням сфер студентських захоплень мистецтво займає передостаннє місце, поступаючись соціальним мережам, освіті, природі, рукоділлю, літературі та спорту.

Окреслюючи види мистецтва, які ближчі їм за уподобанням, респонденти називали музичне мистецтво (43%), малювання (27%), танці (18%), спорт (12%). Завдання "Згадати по

десять прізвищ художників, композиторів й акторів (із них п'ять – українських)" викликало в студентів певні утруднення: тільки 36% упорались із завданням у повному обсязі. Найчастіше називались імена таких вітчизняних митців: Т. Шевченко, К. Білокур, М. Приймаченко, М. Пімоненко, І. Марчук, О. Мурашко, М. Лисенко, М. Скорик, Б. Ступка, Н. Сумська та ін. Діагностичним, певною мірою, виявилось й запитання щодо регулярності відвідування театрів, концертів і виставок: 66% опитаних зізнались, що роблять це один раз на рік; по 20% – декілька разів на рік та один раз на місяць; 14% – за можливістю.

У контексті нашого дослідження було важливим визначити рівень усвідомлення майбутніми вихователями особливостей розвитку творчості дітей дошкільного віку. Так, 82% студентів уважають, що естетичний смак у дітей формують батьки й педагоги; 35% – додають до цього переліку природне середовище, мультфільми, мистецькі заклади; 84% студентів переконані, що діти народжуються із творчим потенціалом, а 14% – що це набута якість. На думку 63% опитаних, розвиток творчості дитини гальмують негативне ставлення або критика дорослих, відсутність підтримки й заохочення; 35% переконані, що – соціум, Інтернет, комп'ютерні ігри, телебачення, гаджети; 2% – несамостійність.

Варто відзначити наявність розмитих, поверхневих уявлень студентів про основні завдання мистецької освіти дітей дошкільного віку на констатувальному етапі. Серед відповідей траплялись такі (мовою оригіналу): "навчити любити природу", "давати не тільки теорію, але робити культурну програму", "задіювати емоційну сферу", "проектна діяльність", "любов до мистецтва", "грати на музичних інструментах", "розвиток особистості", "створення нового", "уседозволеність і доступність", "обізнаність", "правильне ставлення до мистецтва" тощо.

Для того, щоб подолати домінування стереотипності й поверховості студентів у процесі опанування матеріалом дисципліни "Методика ознайомлення дітей з мистецтвом", підвищити рівень художньо-практичної компетентності, а також сформуванню системи відповідних цінностей і решту "гнучких" навичок, нами було застосовано метод креативної структурованої імпровізації (МКСІ). Цей метод був апробований та концептуально обґрунтований О. Драчем [3] під час постійної дослідницької роботи в майстернях "СТУДІЇ А.К.Т." у Національному Центрі театрального мистецтва імені Леся Курбаса в Києві, викладання в КНУТКІТ ім. І. К. Карпенка-Карого та проведення майстер-класів у театральних школах України. МКСІ забезпечує дослідження й глибше пізнання власної мистецької природи, розвиток інтуїції, образного мислення, дає конкретні інструменти, які дозволяють організувати та впевнено реалізовувати власні творчі процеси.

Навчальні заняття з використанням МКСІ дали змогу створити унікальну систему практики, яка відкриває перспективу пробудження духовного стрижня студента, пізнання себе як особистості, яка перебуває в постійному творчому процесі. Основні принципи креативної природи людини – оволодіння правилами самоорганізації, навичками та засобами реалізації процесів творчості. Метод креативної структурованої імпровізації відкриває значні можливості для розвитку творчих здібностей, які беззаперечно наявні в кожній людині, й саме цей аспект є цінним у підготовці майбутніх вихователів.

У процесі навчальних занять метод структурованої креативної імпровізації сформувався у систему процесів з назвою "територія творення" [8]. Ця система надає можливість кожному студенту зрозуміти особисту відповідальність за свої вчинки, дії та думки. Саме це робить її оригінальною системою розвитку людини активної, творчо пробудженої, відповідальної, яка духовно збагачує не лише себе, але й навколишній простір. Робота в системі "території творення" є багатограним процесом, що об'єднує учасників під час практичних занять і самостійної роботи. Навчання відбувається в підгрупах (не більше 15 осіб).

Навчання за зазначених умов відбувається на трьох рівнях:

1) перший рівень – використання рефлексій, медитативних технік, елементів тренінгу для звільнення від психофізичної скрутності. Методи і прийоми навчання спрямовані на прояв творчої природи особистості студента, практична робота – на пробудження образного мислення та організацію діяльності у творчому просторі (відвідування музеїв, виставок, театрів, інших мистецьких об'єктів). Це забезпечує розкриття природи термінологічного поля практичного заняття, пріоритетність імпрровізації в мистецькій діяльності, інтуїтивне виконання практичних творчих завдань, що ґрунтується на вербалізації й візуалізації власного досвіду студентів;

2) другий рівень – тренінгові системи оживлення теми чи об'єкта образотворення, формування образної поведінки на основі власного досвіду й аналіз реалізації завдань мистецької освіти у практиці роботи вітчизняних і європейських освітніх закладів; обирання власних інструментів створення образу; прийоми образної взаємодії; креативна імпрровізація за темою персонажа (наприклад, уявити себе музичним інструментом, дощем, квіткою та ін., розкрити свій образ за допомогою слова, пластики тощо); креативна структурована імпрровізація як засіб прояву сюжету (пластичні етюди, створення "живих" картин тощо); створення композиції, структури, сюжету (підготовка театральних постановок, виконання акторських етюдів, гра в оркестрі тощо); презентація дійства;

3) третій рівень – створення й апробація студентами власної технології формування художньо-практичної компетентності дітей дошкільного віку (реалізація мистецьких проектів у закладах дошкільної освіти під час педагогічної практики).

Для ілюстрування й доповнення представленого досвіду наведемо приклади з робочої навчальної програми "Методика ознайомлення дітей з мистецтвом".

Форми проведення семінарських і практичних занять: дискусійна платформа: "Ранній розвиток дитини: когнітивне насилля чи стимулювання творчої активності?"; дебати "Краса врятує світ?"; діалоги Сократа "Порядок? Зразок? Творчість? Свобода вибору?"; рольові ігри "Шість капелюшків мислення", "Шість пар взуття способу дії" (за Е. Боно); рольовий театр "Пластичні етюди"; моделювання студентами ритмічних хвилинок, музично-ритмічних вправ, музичних руханок, музичних пауз і музичних привітань; робота в workshop "Створення кейсу аніматора"; інтерактивна гра "Карусель" з теми "Вправління в роботі із зерном образу" та ін.

Питання для обговорення: "Формування навичок критичного мислення під час аналізу альбомів для розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку"; "Створення умов для емоційно-піднесеного настрою дітей під час образотворчої діяльності"; "Використання нетрадиційних технік малювання в роботі з дітьми молодшої та середньої групи. Індивідуальна та колективна образотворча діяльність"; "Музично-ритмічна діяльність дітей дошкільного віку: від наслідування до імпрровізації"; "Метод креативної структурованої імпрровізації Олега Драча та можливість його застосування в роботі з дітьми дошкільного віку"; "Створення інклюзивного естетичного середовища в закладі дошкільної освіти".

Самостійна робота студентів з навчальної дисципліни передбачала комплексний підхід до її виконання; її оптимізовано у формі одного завдання у вигляді проекту. Завдання сформульоване так: розробити, апробувати та представити мистецький проект (тема за вибором студента) для дітей дошкільного віку. Вимоги до проекту: спрямованість до вирішення завдань формування предметно-практичної та художньо-продуктивної компетенції (за БКДО в Україні, 2012 рік); наявність 3-х етапів проекту (підготовчий, технологічний, заключний); забезпечення синкретичності різних видів мистецької діяльності дітей (образотворчої, музичної, театралізованої), спрямованих на реалізацію мети проекту; використання мистецтва як інтегратора в освіті дітей дошкільного віку; урахування провідного виду діяльності дітей дошкільного віку (гра); застосування методів і прийомів стимулювання творчої та діяльнісної активності; передбачення активного залучення батьків до проекту; реалізація здоров'язбережувальної компоненти дошкільної освіти.

Виконання **модульних контрольних робіт** здійснювалося у формі презентацій практичної роботи з використанням роздрукованих завдань:

- підготувати презентацію творів мистецтва за художніми напрямками (один за вибором студента);
- дібрати літературні та музичні твори для дітей, мотиви яких доцільно використовувати для організації занять з образотворчої діяльності;
- створити тематичний каталог орієнтирів із малювання (робіт з аплікації) для дітей молодшого (старшого) дошкільного віку за програмою "Дитина" (2016 рік);
- виготовити дидактичний посібник "Музичні ігри для дітей дошкільного віку" за алгоритмом: назва гри, вік дітей, дидактичний матеріал, методика проведення;
- написати мистецьке есе з теми "Виховний потенціал театральної вистави". Вимоги: довільна композиція; суб'єктивний погляд на речі; парадоксальна манера мислення; образність, афористичність; використання запитань і асоціацій, проведення аналогій, порівнянь і паралелей; наявність індивідуальних роздумів, висловлень і вражень щодо конкретної події; висвітлення виховного аспекту побаченої театральної вистави;
- розробити віртуальну екскурсію мистецького спрямування для дітей дошкільного віку (музей, галерея, інший арт-об'єкт за вибором студента) з урахуванням вимог: тривалість екскурсії – до 30 хв; кількість об'єктів для детального огляду – від 1 до 5; коротка інформація про експонат, доступна для сприймання дітьми; запитання й завдання проблемного характеру для активізації дітей; форма закріплення вражень від екскурсії.

Варто зазначити, що кожне аудиторне заняття починалося й завершувалося рефлексійними вправами, які мотивують студентів до самопізнання й визначення власних емоцій, розвивають уміння аналізувати та оцінювати: 1) свої почуття; 2) процес і 3) результати художньо-практичної діяльності.

Інтерація студентів засвідчила позитивні зрушення у формуванні художньої-практичної компетентності майбутніх вихователів завдяки застосуванню нових підходів у викладанні навчальної дисципліни. Результати перебігу та контрольного опитування буде представлено в подальших публікаціях.

Висновки. Таким чином, під час експериментального дослідження доведено ефективність упровадження у процес викладання навчального курсу "Методика ознайомлення дітей з мистецтвом" методу креативної структурованої імпровізації (МКСІ), інтерактивних і рефлексійних форм роботи. Підготовка майбутніх вихователів до педагогічного супроводу мистецької (як і будь-якої іншої) діяльності дитини з урахуванням прийомів формування гнучких навичок і рефлексійних умінь, художньо-практичної компетентності дозволяє кожному знайти відповіді на запитання: "Для чого? Для кого? Навіщо я це роблю? Як я це використаю у професійній діяльності та у власному житті?". Мотивація до привласнення знань і умінь студентами відбувається за рахунок того, що вони практично переконуються в дієвості моделі емоційно-образної креативної взаємодії в мистецькому просторі, створюючи власні інструменти, які застосовують, перетворюють, розширюють, доповнюють на практиці.

Список використаних джерел

1. Амонашвілі Ш. О. Без серця що зрозуміємо? / пер. з рос. – Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2006. – 68 с.
2. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Університет, 2011. – 320 с.

3. Драч Олег. Методологічні нотатки креатура : метод структурованої креативної імпровізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Kurbas/2012_7/18_dra4.pdf.
4. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень : монографія / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / [Зязюн І. А. , Крамущенко Л. В. , Кривонос І. Ф. та ін.] / за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку : компетентнісний підхід : монографія / за заг. ред. Г. В. Беленької, О. А. Половіної. – Умань : Видавництво, 2015. – 244 с.
7. Станиславский К. Работа над собой в творческом процессе переживания / К. Станиславский. – М. : Азбука, 2015. – 512 с.
8. Територія творення – Божественна : лекція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://creator.biz.ua/terytorija-tvorennja-bozhestvenna/>.

Половина Е. А., Кондратец И. В. Новые подходы к формированию художественно-практической компетентности будущих воспитателей

Статья посвящена проблеме формирования художественно-практической компетентности будущих воспитателей учреждений дошкольного образования.

Осуществлен анализ современного состояния вопроса, конкретизировано содержание и методы учебной дисциплины "Методы ознакомления детей с искусством". Представлены результаты исследования уровней формирования художественно-практической компетентности студентов специальности "Дошкольное образование". Обоснована эффективность метода креативной структурированной импровизации для повышения уровня формирования художественной составляющей профессиональной компетентности дошкольных педагогов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, художественно-практическая компетентность, методика ознакомления с искусством, творческие способности, ценности, гибкие навыки, рефлексия, метод креативной структурированной импровизации.

Polovina, O., Kondratets, I. New Approaches to the Formation of Artistic and Practical Competence of Future Educators

The article is devoted to the problem of the formation of artistic and practical competence of future educators of preschool education institutions. The analysis of the current state of the issue is carried out, the content and methods of the discipline "Methods of familiarizing children with art" are specified.

The results of the study of the levels of formation of artistic and practical competence of students of the specialty "Pre-school education" are determined. The efficiency of the method of creative structured improvisation to increase the level of formation of the artistic component of the professional competence of preschool teachers has been substantiated.

Examples of interactive forms of working with students in the classroom and issues for discussion; features of the organization of independent work in the form of an artistic project; modular control samples for future careers.

Attention is focused on conducting reflexive exercises at the beginning and end of each training session, which motivate students to self-knowledge and a clear definition of their own emotions; develop the ability to analyze and evaluate: their emotions, process and result of activity.

The motivation to apply knowledge and skills to students is due to the fact that they are practically convinced of the effectiveness of the model of emotionally-shaped creative interaction in the artistic space, creating their own tools that apply, transform, expand, supplement in practice.

Key words: professional training, artistic and practical competence, methods of acquaintance with art, creative abilities, values, flexible skills, reflection, method of creative structured improvisation.